

MÜCRİM

de (Hûd 11/35), sekiz âyette de (meselâ bk. el-Mâide 5/2, 8; el-Mutaffifîn 83/29) değişik fiil kalıpları yer almaktadır. Bu âyetlerin çoğunda mücrim kavramı, dinî mânâda en büyük suçu işleyenler konumunda bulunan kâfirlere işaret etmektedir. Bunların içinde peygamberlere ve müminlere zulmedenler, inananlar karşısında kibirle-nip onları aşağılayan ve alaya alanlar (meselâ bk. Yûnus 10/13, 75; el-Hicr 15/12; el-Câsiye 45/31), Allah'a şirk koşanlar (er-Rûm 30/12-13) ve münâfık olanlar da (et-Tevbe 9/65-66) vardır. Ayrıca Allah'ın âyetlerini yalanlamak da mücrimlikle nitelendirilmiştir (el-A'râf 7/40; Yûnus 10/17; es-Secde 32/22). Buradaki "âyetler" kelimesi, "ilâhî kitaplardaki pasajlar" mânâsında olabileceği gibi "tabii nesnelere ve tabiatın işleyişinde gözlenen mükemmellik" anlamına da gelebilir. Mücrim kavramı bazı âyetlerde dinin temel ilkelerinden nübüvvet ve âhiret inancını benimsemekten kaçınanları ifade eder (meselâ bk. el-En'âm 6/147; en-Neml 27/66-69). Hz. Lût'un kavminden iman etmeyenler de insan onuruyla bağdaşmayan "aşırı derecede çirkin fiil" (fâhişe) işledikleri için mücrim olarak anılmıştır (el-A'râf 7/84; el-Hicr 15/58; ez-Zâriyât 51/32). Müddessir sûresinde beyan edildiğine göre (74/39-47) âhiret hayatında cennettekiler cehennemdeki mücrimlere kendilerini yakıcı ateşe sevkeden davranışlarının ne olduğunu soracak, onlar da şu cevabı verecektir: "Biz namaz kılmıyor, yoksulu doyurmuyorduk. Sürekli günah işleyenlerle beraber bulunuyorduk. Büyük hesap gününün vuku bulacağına inanmıyorduk. Nihayet ölüm karşımıza çıkıverdi" (ayrıca bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "crm" md.). Hadis literatüründe az sayıda geçen cürm kavramı mutlak mânâda günahı ve günahkârı ifade eder (*Müsned*, VI, 57; Buhârî, "İ'tişâm", 3; Müslim, "Fezâ'il", 132-133).

Naslardan anlaşılacağı üzere mücrim iman esaslarını ve bunların gerektirdiği davranış kurallarını ihlâl eden, dolayısıyla ebediyen cehennemde kalmaya mahkûm edilecek olan âsi ve günahkâr kişidir. Elmalı Muhammed Hamdi, Kalem sûresinin 35. âyetindeki kullanıma dayanarak mücrim kelimesini müslimin zıddı olarak gösterir. Mücrim ve kâfirlerin cürmün kötü olduğunu bildiklerini, kendilerine yapılan kötülüğe hiddetlendikleri halde aynı kötülüğü işlemekte sakınca görmediklerini, cürmü arzularına göre yorumladıklarını ve işledikleri suçları cürüm saymayıp helâl telakki ettiklerini belirtir. Ayrıca mücrimlerin âhireti inkâr ettiklerini, böylece vicdan-

larının üzerine perde çektiklerini ifade eder (*Hak Dini*, VII, 5289-5290).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "crm" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "crm", "fhş" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "crm" md.; *Müsned*, VI, 57; Buhârî, "İ'tişâm", 3; Müslim, "Fezâ'il", 132-133; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 40-41, 802; Elmalı, *Hak Dini*, VII, 5289-5290; Reşid Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, VII, 452; X, 616; Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Konya 1984, s. 141-143.

HATİCE KELPETİN ARPAGUŞ

el-MÜCTEBÂ

(bk. es-SÜNEN [Nesâî]).

MÜCTEBÂ MİNOVÎ

(مجتبى مینوی)

(1903-1976)

İranlı ilim adamı ve edip.

Sâmerrâ'da doğdu. İlk eğitimini burada aldı ve dokuz yaşında iken ailesiyle birlikte Tahran'a gitti. Çeşitli medreselerde öğrenim gördükten sonra dârülfünuna girdi. Babası İsâ Şeriatmedârî'nin görevleri dolayısıyla Demâvend ve Lâhicân'da bir müddet kaldı. 1920'de Tahran'a dönüp dârülmualimîne girdi. Ardından mecliste stenograf olarak iki yıl çalıştı. 1928'de Eğitim Bakanlığı Kütüphanesi (daha sonra Millî Kütüphane) müdürlüğüne getirildi. Bir müddet sonra Paris'te ve ardından Londra'da İranlı öğrencileri denetlemekle görevlendirildi. Bu sırada İngilizce öğrenmeye başladı. Tahran'a döndüğünde Eğitim Bakanlığı'nda beş yıl görev yaptı. 1940 yılında tekrar Londra'ya gitti. II. Dünya Savaşı boyunca Londra'da bir taraftan tahsilini ilerletirken diğer taraftan ders verdi. 1950'de kısa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra İran'a dönerek Tahran Üniversitesi'nde ders okuttu. Birçok ilmi kongreye katıldı; Amerika ve İngiltere'deki bazı üniversitelerde ders verdi. 1957-1961 yıllarında Türkiye'de İran elçiliği kültür müşaviri olarak görev yaptı. Bu sırada Türkiye kütüphanelerindeki önemli Farsça eserlerin nüshalarını tesbit etti ve bugün Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilen birer mikrofilmelerini aldı. Tahran'a dönüşünün ardından üniversitedeki görevine devam eden Mînovî 1969'da emekli oldu. Daha sonra Firdevsî'nin *Şâhnâme*'siyle ilgili kurumun başına getirildi.

Eserleri. İran kültür ve edebiyatının ön-de gelen simalarından biri olan ve 25.000

ciltlik önemli bir kütüphane bırakan Mînovî çok sayıda eser ve makale yazmış, neşir ve tercüme yapmıştır. **A) Telifleri.** *İk-bâl-i Lâhûrî* (Tahran 1327 hş.); *Âzâdî ve Âzâd-ı Fikrî* (Tahran 1338 hş.); *Firdevsî ve Şî'r-i Ū* (Tahran 1346 hş.); *Nağd-i Hâl* (Tahran 1351 hş.); *Târîh u Ferheng* (Tahran 1352 hş.); *The Chester Beatty Library: A Catalogue of The Persian Manuscripts and Miniatures* (A. J. Arberry, E. Blochet v.dğr., I-III, Dublin 1959, 1962); *Dâstânâ ve Kıssahâ* (Tahran 1349 hş.); *Ahvâl u Akvâl-i Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî* (Tahran 1363 hş.). **B) Neşirleri.** *Dîvân-ı Nâsir-ı Hüsrev* (Tahran 1307 hş.); *Nevrûznâme-i Hayyâm* (Tahran 1312 hş.); *Fahreddin Es'ad Gürgânî, Vîs ü Râmin* (Tahran 1314 hş.); *Muşannefât-ı Efdalüddin Muhammed Merâkî-i Kâşânî* (Yahyâ Mehdevî ile birlikte, I-II, Tahran 1331-1337 hş.); *İbn Sînâ, 'Uyûnü'l-ḥikme* (Yahyâ Mehdevî ile birlikte, Tahran 1333 hş.); *Râvendî, Râhatü's-şudûr* (Muhammed İkbâl ile birlikte, Tahran 1333 hş.); *Kâbüsnâme-i Ferrâ'î* (Ankara 1335 hş.); *Ebû'l-Hasan el-Âmirî, es-Sa'ade ve'l-is'ad* (Wiesbaden 1336 hş./1957-1958); *Kelile ve Dimne* (Tahran 1343 hş.); *Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, Tenksûknâme* (Tahran 1350 hş.); *Muhammed b. Ahmed Nesevî, Sîret-i Celâleddin-i Minkubirni* (Tahran 1344 hş.); *Nâme-i Tenser* (Muhammed İsmâil Rıdvânî ile birlikte, Tahran 1354 hş.); *Nasîrüddin-i Tûsî, Ahlâk-ı Nâsirî* (Ali Rızâ Haydarî ile birlikte, Tahran 1356 hş.). **C) Farsça'ya Tercüme-meleri.** Ernest Hartsfeld'den *Ma'lûmât-ı Târîhî der Bâre-i Âşâr-ı Millî-yi İsfahân ve Fârs* (Tahran 1306), *İtlâl-i Şehr-i Pârse Taht-ı Cemşid* (Berlin 1308 hş.); Arthur Christensen'den *Vaz'î Millet ve Devlet ve Derbâr der Devre-i Şâhinşâh-i Sâsâniyân* (Tahran 1314 hş.); çalışmalarının tam listesi için bk. İrec Efşâr, XX/1-2 [1356 hş.], s. 41-56). Mînovî'nin

Muctebâ Mînovî gençlik yıllarında

Müctebâ
Mînovî

çeşitli konularla ilgili olarak tuttuğu notlar Mehdî Karîb ve M. Ali Bihbûdî tarafından *Yâd-dâstâ-i Mînovî* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1375 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Gulâm Hüseyin Yûsufî, *Berkhâyi der Âgûş-i Bâd*, Tahran 1372 hş., s. 897-908; a.mlf., “Neşr-i Mînovî”, *Yağmâ*, XXX/4, Tahran 1356 hş., s. 198-202; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Nimâ tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1376 hş., III, 179-220; Mihrî Bâkrî, “Üstâd Müctebâ Mînovî”, *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât ve ‘Ulûm-i İnsânî*, XVIII/120, Tahran 1976, s. 431-434; Habîb Yağmâî, “Benâm-i Pâk-i Yezdân”, *Yağmâ*, XXX/3 (1356 hş.), s. 129-134; Seyyid Ca’fer Şehîdî, “Mînovî ve Ferheng-i İslâmî”, a.e., XXX/4 (1356 hş.), s. 193-197; İrec Efşâr, “Müctebâ Mînovî Üstâdî ez İklim-i ‘Nemî Dânem””, *Rehnûmâ-yi Kitâb*, XX/1-2, Tahran 1356 hş., s. 3-39; a.mlf., “Zindegî-nâme ve Fihristnâme”, a.e., XX/1-2 (1356 hş.), s. 40-56.

RIZA KURTULUŞ

MÜCTEHİD

(bk. İCTİHAD).

MÜCTES

(المجتث)

Aruz sisteminde bir bahir.

Halîl b. Ahmed’in ortaya koyduğu vezinlerden olup onun aruz sisteminde “müştebihe” denilen dördüncü dâirede altıncı ve klasik genel sıralamada on dördüncü bahir olarak yer alır (*DîA*, III, 428; IV, 484). Sözlükte “kesmek, koparmak” anlamındaki *ceşş* kökünün “iftîâl” kalıbından türetilen müctes “kesilip koparılmış” demektir. Hafif bahrini oluşturan “fâilâtün müstefîlün fâilâtün”ün ilk tefîlesinin kesilip atılması veya hafif bahrinde ikinci tefîle olan “müstefîlün”ü başa almak suretiyle oluşturulduğu için bu adı almıştır (İbn Reşîk el-Kayrevânî, s. 271; Hatîb et-Tebrîzî, s. 170).

Tefîleleri sübâiyye (yedi harfli مُسْتَفِيلٌ ve فَاعِلَاتٌ) olan bahirlerdendir. Halîl b. Ahmed’in dâire sisteminde tam ve sahih şekli bir mısradaki “müstefîlün fâilâtün fâilâtün”dür (— / — / — / — / — / — / —). Ancak uygulamada her iki mısraın sonundaki “fâilâtün” cüzünün düşmesiyle meczû (bir cüzü düşmüş) şekli olan “müstefîlün fâilâtün” vezni kullanılır. Bahrin bir aruz ve bir darb tefîlesi bulunup her ikisi de “fâilâtün”dür. Bütün tefîlelerinde sâkin olan ikinci harfin hazfi mümkün olduğu halde muâkabet kuralı gereği sâkin olan yedinci harfi düşürülmüş (mekfûf) bir tefîleyi sâkin olan ikinci harfi düşürülmüş (mahbûn) bir tefîlenin takip etmesi câiz değildir. Çünkü bu takdirde şiirde kabul edilmeyen beş hareketli harfin bir araya gelmesi gibi bir durum ortaya çıkar: “مَمْتَعِلٌ فَعِلَاتٌ” örneğindeki “... عَلِ فَعِلٌ” harfleri gibi. Bu sebeple ikinci sâkin harfin düşürülmesi (habn) ve yedinci sâkinin hazfi (keff) dönüşümlü olarak uygulanır (krş. Mahmûd Mustafa, s. 124-125). Bunun sonucunda dört farklı vezin ortaya çıkmıştır. **a)** Bir mısradaki haşiv tefîlesi mekfûf, aruz tefîlesi sâlim: “müstefîlû fâilâtün”; **b)** Bir mısradaki haşiv tefîlesi sâlim, aruz tefîlesi mahbûn: “müstefîlün feilâtün”; **c)** Bir beyitte haşiv tefîlesi sâlim, aruz tefîlesi mekfûf: “müstefîlün fâilâtü” veya haşiv ve darb tefîlelerinden her ikisi de sâlim: “müstefîlün, fâilâtün”; **d)** Bir beyitte “müstefîlün fâilâtün” veya “mefâilün fâilâtün”.

Müctes bahrinde beytin ikinci mısraının son tefîlesi demek olan darbda hafif bahrinde olduğu gibi teş’îs kuralının uygulanması câizdir. Buna göre iki hareketli bir sâkin harfin izlediği şekil (مُع) olan mecmû’ vetidin ilk harfinin (ع) düşürülmesiyle “fâilâtün” tefîlesi “fâlâtün”e dönüşür. Uygulamada bunun uzun hecelerden oluşan eşdeğeri “mef’ûlün” kullanılır.

İsmâil b. Hammâd el-Cevherî aslının hafif bahri olduğunu söyleyerek bu bahre sisteminde yer vermemiştir (*Kitâbü ‘Arûzi’l-varaka*, s. 56). Müctes, eski Arap şiirinde nâdir rastlanmakla birlikte Abbâsîler devrinde müvelled şairler ve ardından gelenlerin, hatta modern dönem şairlerinin oldukça sık kullandıkları bir bahir olmuştur. Muzârî ve muktedaba nazaran daha güzel bulunan müctes ile bilhassa duygusal / lirik şiirler, neşîde ve müveşşahlar söylenmiştir (Mahmûd Fâhûrî, s. 97).

Aruza dair klasik kitaplarda ve bunlara muhteva bakımından sadık kalan yeni eserlerde müctes bahrinin daha çok yukarıda gösterilen vezinleri zikredilir. Bu arada

sanatkârların nazım tekniğinde yaptıkları yenilikleri göz önüne alarak yazılan eserlerde bahrin başka vezinleri de kaydedilmiştir. Meselâ Celâl el-Hanefî aşağıdaki vezinleri tesbit etmiş ve örneklerini göstermiştir (*el-‘Arûz*, s. 63-78).

1. — / — / — / — / — / — / —
2. — / — / — / — / — / — / —
3. — / — / — / — / — / — / — = (fâilân)
4. — / — / — / — / — / — / — = (fa’lân)
5. — / — / — / — / — / — / —
6. — / — / — / — / — / — / —

Mekfûf (yedinci sâkin harfi düşürülmüş) müctes: — / — / — / — / — / — / —. Meşkül (ikinci ve yedinci harfi düşürülmüş) müctes: — / — / — / — / — / — / —.

Türk aruzunda “mefâilün feilâtün mefâilün feilün” ve “mefâilün fa’lün” şekilleri kullanılır. Nâilî-i Kadîm’in, “Hevâ-yı aşka uyup küy-i yâra dek gideriz / Nesîm-i subha refik-i bahâra dek gideriz” matla’lı gazeli bu vezinle yazılmış şiirlerin en tanınmış örneğidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, I, 643; İbn Abdürrabbih, *el-‘İkdûl’-ferîd*, V, 473, 474; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü ‘Arûzi’l-varaka* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekke 1985, s. 56; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-‘Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, s. 269-294; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi’l-‘arûz ve’l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 170-174; İbn Ebû Şeneb, *Tuhfetü’l-edeb*, Paris 1954, s. 85-87; Safâ Hulûsî, *Fennü’l-takâtü’l-‘îş-‘îrî ve’l-kâfiye*, Beyrut 1966, s. 173-182; Celâl el-Hanefî, *el-‘Arûz*, Bağdad 1398/1977-78, s. 60-78; Mahmûd Mustafa, *Ehde’s-sebil ilâ ‘ilmeyi’l-‘Halîl: el-‘Arûz ve’l-kâfiye*, Beyrut 1405/1985, s. 122-126; Abdürrizâ Ali, *el-‘Arûz ve’l-kâfiye*, Musul 1409/1989, s. 140-144; Mahmûd Fâhûrî, *Sefinetü’l-‘îş-‘îrî*, Halep 1410/1910, s. 95-99; Emîl Bedî Ya’kûb, *el-Mu‘cemü’l-mufaşşal fi’l-‘ilmi’l-‘arûz ve’l-kâfiye ve fûnûni’l-‘îş-‘îrî*, Beyrut 1411/1991, s. 126-130; M. Ali eş-Şevâbîke – Enver Ebû Süveylim, *Mu‘cemü muştalâhâti’l-‘arûz*, Amman 1411/1991, s. 248-249; Gotthold Weil, “Arûz”, *IA*, I, 626-629; a.mlf., “Arûd”, *EP* (İng.), I, 670; Nihad M. Çetin, “Arûz”, *DîA*, III, 428-430; a.mlf., “Bahir”, a.e., IV, 484.

TEVFİK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

MÜD

(المُد)

Eski bir hacim ölçüsü.

Sözlükte “elleri öne doğru uzatmak” anlamındaki *medd* kökünden türeyen *müd* (*med*) kelimesi “öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahil miktarı” mânâsına gelir. Çoğunlukla hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçüğe de *müd* adı verilir. Kelime İs-